

**R. KEITH
SCHORRA**

ΜΙΑ ΣΥΝΤΟΜΗ

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΟΥ ΕΙΚΟΣΤΟΥ

ΑΙΩΝΑ

Μετάφραση:
ΜΕΝΕΛΑΟΣ ΛΟΤΕΡΙΟΝ

ΣΕΙΡΑ: ΜΙΑ ΣΥΝΤΟΜΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΙΤΛΟΣ ΒΙΒΛΙΟΥ: **Μια Σύνομη Ιστορία του Εικοστού Αιώνα**
ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΩΤΟΤΥΠΟΥ: The Twentieth Century: A World History
Από τις Εκδόσεις Oxford University Press, Νέα Υόρκη 2021
ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ: R. Keith Schoppa
ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: Μενέλαος Αστερίου
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ – ΔΙΟΡΘΩΣΗ ΚΕΙΜΕΝΟΥ: Γιώργος Κασσιίδης
ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: Θάνος Κακολύρης
ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ: Βάσω Βύρρα

© Oxford University Press, 2021
© Φωτογραφίας εξωφύλλου: Fred Stein
© ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε., Αθήνα 2023

Πρώτη έκδοση: Απρίλιος 2023

Έντυπη έκδοση ISBN 978-618-01-4906-7
Ηλεκτρονική έκδοση ISBN 978-618-01-4907-4

Τυπώθηκε στην Ευρωπαϊκή Ένωση, σε χαρτί ελεύθερο χημικών ουσιών, προερχόμενο αποκλειστικά και μόνο από δάση που καλλιεργούνται για την παραγωγή χαρτιού.

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις του Ελληνικού Νόμου (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως η άνευ γραπτής άδειας του εκδότη κατά οποιοδήποτε τρόπο ή μέσο αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, διανομή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση, παρουσίαση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή (ηλεκτρονική, μηχανική ή άλλη) και η εν γένει εκμετάλλευσή του συνόλου ή μέρους του έργου.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε. | PSYCHOGIOS PUBLICATIONS S.A.

Από το 1979 | Publishers since 1979

Έδρα:	Head Office:
Τατοίου 121, 144 52 Μεταμόρφωση	121, Tatoi Str., 144 52 Metamorfossi, Greece
Βιβλιοπωλείο:	Bookstore:
Εμμ. Μπενάκη 13-15, 106 78 Αθήνα	13-15, Emm. Benaki Str., 106 78 Athens, Greece
Τηλ.: 2102804800	Tel.: 2102804800

e-mail: info@psychogios.gr
psychogios.gr • <http://blog.psychogios.gr>

**R. KeITH
SCHOPPA**

Μια Σύντομη

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΟΥ ΕΙΚΟΣΤΟΥ

 ΑΙΩΝΑ

Μετάφραση: Μενέλαος Αστερίου

Ο βομβαρδισμός του Ναγκασάκι, 9 Αυγούστου 1945.

World History Archive/Alamy Stock Photo EC80X4

Αφιερωμένο σε εσάς, αγαπημένα εγγόνια μου, Λόρελ, Νόα, Λουκ και Έλι. Η ευχή μου είναι να μπορέσετε να συμβάλετε στην αλλαγή του πνεύματος του αιώνα σας, του 21ου αιώνα, για να υπάρξει ενότητα η οποία να εκτιμά τη διαφορετικότητα, σε έναν κόσμο στον οποίο όλοι οι άνθρωποι να είναι πάνω απ' όλα ανθρωπιστές και να σέβονται το περιβάλλον ως έναν αρμονικό και προστατευμένο χώρο για να ζουν όλοι καλά και παραγωγικά.

Εισαγωγή

Μέχρι το 1900 κανένας αιώνας στην Ιστορία δεν είχε γνωρίσει τον συνεχώς επιταχυνόμενο ρυθμό και την έκταση της αλλαγής του 20ού αιώνα. Οι επαναστατικές ανακαλύψεις, οι τεχνολογικές επινοήσεις, οι πολιτικές ανακατατάξεις και οι επιστημονικές πρόοδοι επέφεραν ριζικές αλλαγές σε όλες σχεδόν τις πλευρές της ζωής. Το έτος 1900 ήταν πολύ διαφορετικό από το 2000. Το 1900 δεν υπήρχαν αντιβιοτικά, ελάχιστα σπίτια είχαν ηλεκτρικό ρεύμα, δεν υπήρχαν αεροπλάνα και τα αυτοκίνητα ήταν πολύ λίγα, το παγκόσμιο προσδόκιμο ζωής ήταν περίπου 31 χρόνια και το παγκόσμιο ποσοστό του αλφαριθμητισμού ήταν κάτω από το 30 τοις εκατό. Αντιθέτως, το 2000 το παγκόσμιο προσδόκιμο ζωής είχε ανέλθει σε 66,4 χρόνια, ενώ σε μερικές χώρες ήταν πάνω από 80 χρόνια, και το παγκόσμιο ποσοστό αλφαριθμητισμού είχε φτάσει στο 81,9 τοις εκατό. Ενώ το αφήγημα για τον κόσμο τον 20ό αιώνα διατυμπανίζει τους θριάμβους της τεχνολογίας, την εξερεύνηση του διαστήματος και τα θαύματα της ιατρικής επιστήμης, ο 20ός αιώνας είναι πάνω απ' όλα η ιστορία ανδρών και γυναικών, ατόμων και μαζών που δημιουργούν και οικοδομούν, εργάζονται και διασκε-

δάζουν, σχεδιάζουν και καταστρέφουν, δομούν και αναδομούν την ταυτότητά τους μέσα από τις εμπειρίες της ζωής τους. Το κάθε άτομο επέλεξε και δημιούργησε την ταυτότητά του και με τη σειρά του έτυχε της αναγνώρισης της ταυτότητάς του από άλλους.

Ένα άτομο έχει πολλές διαφορετικές ταυτότητες: βιολογική, χωρική, κοινωνική, πολιτική, οικονομική, στη βάση των σχέσεών του με άλλους, στη βάση των συνηθειών του και ούτω καθεξής. Μπορούμε να προσεγγίσουμε το ζήτημα της ταυτότητας θέτοντας το ερώτημα: «Τι ορίζει ένα άτομο;» Δηλαδή ποιες αξίες, πεποιθήσεις, κοινωνικές σχέσεις και ποια πολιτισμικά ζητήματα έχουν τη μεγαλύτερη σημασία γι' αυτό το άτομο; Καθώς η ζωή προχωρά, οι ταυτότητες μπορεί να μην είναι σταθερές, μπορούν να μεταβάλλονται και να αλλάζουν με βάση τις νέες εμπειρίες, τα νέα ενδιαφέροντα και το νέο επίκεντρο των δραστηριοτήτων του ατόμου. Ένα άλλο σημαντικό ζήτημα είναι ποιες ταυτότητες αποδίδουν άλλοι σε αυτό το άτομο και πόσο παρόμοιοι είναι αυτοί οι προσδιορισμοί. Αυτό το βιβλίο εστιάζει σε ζητήματα ταυτότητας δίνοντας ιδιαίτερη σημασία σε τρεις προσωπικές-πολιτικές ταυτότητες οι οποίες ήταν ιδιαίτερες σημαντικές στην πορεία του κόσμου κατά τον 20ό αιώνα: την ατομική και τοπική, του έθνους-κράτους και των παγκόσμιων κοινοτήτων. Το φάσμα των ταυτοτήτων του ατόμου σε συγκεκριμένα ιστορικά πλαίσια και ιστορικές καταστάσεις θα μπορούσε συχνά να παραγάγει σύγκρουση ταυτοτήτων. Μια τέτοια σύγκρουση μετατρέπεται συχνά σε έναν από τους ουσιώδεις δυναμικά και κινητήριους παράγοντες της ιστορικής αλλαγής. Σε κάθε κεφάλαιο ασχολούμαστε γενικά με πέντε άνδρες και γυναίκες. Κάποιοι απ' αυτούς ήταν σημαντικά ιστορικά πρόσωπα στην παγκόσμια σκηνή, όμως η πλειονότητά τους δεν ήταν. Όποιο

κι αν ήταν το πολιτικό, κοινωνικό και οικονομικό τους στάτους, και τα σαράντα άτομα από είκοσι τρεις χώρες απ' όλο τον κόσμο με τα οποία ασχολούμαστε κάπως πιο λεπτομερειακά έδρασαν μέσω των ιδιαίτερων ταυτοτήτων τους για να συμβάλουν σημαντικά στον κόσμο.

Ένα ιστορικό επεισόδιο από τη νοτιοδυτική Αφρική (συγκεκριμένα τη σημερινή Ναμίμπια) στις αρχές του 20ού αιώνα αποκαλύπτει τα κεντρικά θέματα αυτής της μελέτης: την ταυτότητα, τη σημασία της, τη δύναμή της και τους ρόλους της· τη βία στις ποικίλες φυσικές και ψυχολογικές μορφές της· την κοινωνική και πολιτισμική αλλαγή και τις τάσεις της· τη συνάντηση της φυλής, της εθνότητας, του εθνικισμού και της παγκοσμιοποίησης.

Στη Ναμίμπια υπήρχαν δύο πολύ ισχυροί άνδρες, ο Σάμουελ Μαχαρέρο της εθνοτικής φυλετικής ομάδας των Χερέρο και ο Χέντρικ Βίτμποοϊ της εθνοτικής ομάδας των Νάμα. Όταν ο Μαχαρέρο έγινε ανώτατος αρχηγός, ακόμη και οι Χερέρο τον θεώρησαν ανίκανο. Ήταν άβουλος, εξαρτημένος και άχρηστος. Έπινε πολύ, αν δεν ήταν αλκοολικός, ενώ τα αλκοολούχα ποτά τού τα παρείχαν οι μεθοδιστές ιεραπόστολοι, στους οποίους έκανε τεμενάδες. Αντιθέτως ο Βίτμποοϊ, ο ανώτατος αρχηγός των Νάμα, ήταν περήφανα ανεξάρτητος και αδέσμευτος, ευφυής, γνώριζε καλά αρκετές γλώσσες και έγραφε ποιήματα. Οι Νάμα τον θεωρούσαν χαρισματικό ηγέτη και ειδήμονα στον ανταρτοπόλεμο. Προκάλεσε την οργή των Γερμανών αποίκων αρνούμενος τη γερμανική προστασία και ότι αυτή σήμαινε: την κυριαρχία τους. Ενώ όλοι οι άλλοι φύλαρχοι και ανώτατοι αρχηγοί (στους οποίους περιλαμβάνόταν ο Μαχαρέρο) την είχαν αποδεχθεί, ο Βίτμποοϊ εξακολούθησε να αντιστέκεται. Στο ημερολόγιό του ο Βίτμποοϊ έγραφε: «Αρνήθηκα να παραδώσω αυτό που

είναι δικό μου και μόνο δικό μου, το οποίο δικαιούμαι. Δε θα παρέδιδα την ανεξαρτησία μου».¹ Τελικά οργάνωσε μια σύνομη εξέγερση εναντίον των Γερμανών (στην οποία ηττήθηκε) και στη συνέχεια για λόγους πραγματισμού συνθηκολόγησε με τους Ευρωπαίους.

Και οι δύο άνδρες υπήρξαν θύματα της πρώτης αποτρόπαιης γενοκτονίας του 20ού αιώνα, την οποία οργάνωσαν και εκτέλεσαν οι Γερμανοί αποικιοκράτες στον πόλεμό τους εναντίον των Χερέρο από το 1904 έως το 1907. Μολονότι η λέξη *genocide* επινοήθηκε το 1944 (από την ελληνική λέξη *γένος* και τη λατινική λέξη *cide* για το σκοτώνω), δικαιολογημένα χρησιμοποιήθηκε εκ των υστέρων για να περιγράψει τον εφιάλτη στη Ναμίμπια και τις θηριωδίες εις βάρος των Αρμενίων μία δεκαετία αργότερα. Ακολουθεί η ιστορία της γενοκτονίας στη Ναμίμπια.

Χοντρικά από το 1800 μέχρι το 1907 οι Χερέρο και οι Νάμα πολεμούσαν σχεδόν συνεχώς μεταξύ τους για τον έλεγχο της περιοχής. Το 1892 οι δύο ηγέτες τους, ο Μαχαρέρο και ο Βίμποοϊ, συνήψαν επιτέλους ειρήνη. Η ειρωνεία είναι ότι την ίδια χρονιά έφτασαν στην περιοχή οι πρώτοι Γερμανοί αποικιοκράτες-έποικοι για να αρχίσουν να καλλιεργούν τη γη, μολονότι η Γερμανία είχε αρχίσει τη διαδικασία του εποικισμού με ιεραποστόλους (τη δεκαετία του 1840), εμπόρους (στις αρχές της δεκαετίας του 1880) και στρατιωτικές δυνάμεις (το 1888). Όταν το 1902 η Γερμανία προσάρτησε την αποικία της στη νοτιοδυτική Αφρική, ο πληθυσμός ήταν περίπου 200.000, με τον αυτόχθονα πληθυσμό να αποτελεί το 97,8 τοις εκατό του συνόλου, ενώ οι Γερμανοί ήταν μόλις το 1,3 τοις εκατό.

Η τριακονταετής εμπειρία με την ιμπεριαλιστική Γερμανία, από το 1885 έως το 1915, ήταν ένας εφιάλτης για τους Χερέρο. Οι Γερμανοί αγρότες έποικοι χρειάζονταν και ήθελαν

δύο πράγματα για τη δουλειά τους, γη και βοοειδή, και αποδείχθηκε ότι ήταν διατεθειμένοι να κάνουν οτιδήποτε για να τα αποκτήσουν. Η μεγάλη επικράτεια των Χερέρο περιλάμβανε μέρος των καλύτερων εδαφών για καλλιέργεια και οι Χερέρο είχαν τα μεγαλύτερα κοπάδια βοοειδών – κατ' εκτίμηση, 200.000 βοοειδή το 1890. Πράγματι, τα βοοειδή κατείχαν κεντρική θέση στη ζωή και στην κουλτούρα των Χερέρο. Στόχος της ζωής ενός Χερέρο ήταν να διατηρήσει και να αυξήσει το κοπάδι του. Ακόμη πιο σημαντικό από πολιτισμική άποψη ήταν το γεγονός ότι η ταυτότητα, οι αξίες και ο τρόπος ζωής του είχαν ως επίκεντρο τα βοοειδή. Η γλώσσα των Χερέρο περιλάμβανε πάνω από χίλιες λέξεις που περιέγραφαν γνωρίσματα και χρώματα των βοοειδών.² Όταν έδιναν σε ένα μωρό το όνομά του, αυτό έπρεπε να αγγίξει τελετουργικά το κεφάλι ενός μοσχαριού, που παραδοσιακά ήταν το δώρο της εθνοτικής κοινότητας για τη γέννηση ενός μωρού. Όταν πέθαινε κάποιος Χερέρο, το σάβανό του ήταν φτιαγμένο από το δέρμα του αγαπημένου του βοδιού, του οποίου το καθαρό κρανίο κρεμούσαν σε ένα δέντρο κοντά στον τάφο του Χερέρο. Οι Χερέρο δε σκότωναν ποτέ τα βοοειδή για το κρέας τους. Το να σκοτώσουν ένα βοοειδές ήταν ιεροσυλία, με εξαίρεση κάποια θρησκευτική τελετή ή γιορτή. Από το 1889 έως το 1897 μια τραγική επιζωοτία (πανώλη των βοοειδών) έπληξε την αφρικανική ήπειρο. Η νόσος είχε ως συνέπεια τον θάνατο των μολυσμένων βοοειδών μέσα σε μερικές ημέρες και μερικά κοπάδια των Χερέρο έχασαν μέχρι το 90 τοις εκατό των βοοειδών τους, με αποτέλεσμα να απομείνουν μόνο 90.000 βοοειδή, τρομερή οικονομική απώλεια και πλήγμα στην κουλτούρα των Χερέρο.

Εξαρχής οι Γερμανοί δεν κατάλαβαν και ούτε προσπάθησαν να καταλάβουν την κουλτούρα και τις πράξεις των μελών

αυτής της φυλής. Για τους Γερμανούς, οι Χερέρο ήταν απλώς «μαύροι άγριοι», «μπαμπούινοι», «αιμοδιψείς» και «συμμορίες ληστών». Οι Γερμανοί επιδείκνυαν τον ρατσισμό τους σε δύο τουλάχιστον επίπεδα. Το ένα ήταν η ενόχλησή τους την οποία επιδείκνυαν ανοιχτά καταδικάζοντας τους Αφρικανούς επειδή φέρονταν ως Αφρικανοί και λέγοντας: «Μα γιατί δεν μπορούν να είναι σαν εμάς;» Ένας λοχαγός στο επιτελείο του αντιστρατήγου Λόταρ φον Τρότα παραπονιόταν: «Αυτό που κάνει τους Χερέρο αποκρουστικούς είναι το γεγονός ότι ο τρόπος σκέψης τους είναι εντελώς διαφορετικός από τον δικό μας. Η λογική τους δεν είναι σαν τη δική μας. Πώς μπορούμε να επικοινωνήσουμε με ανθρώπους που το λεξιλόγιό τους δεν περιλαμβάνει λέξεις όπως “ευγνωμοσύνη”, “υπακοή”, “πατριωτισμός”, “αφοσίωση”;» Η συνηθισμένη στάση των Γερμανών απέναντι στους μαύρους θύμιζε τον ρατσισμό του αντιστρατήγου Τρότα: «Ξέρω τις φυλές της Αφρικής... Είναι όλες παρόμοιες. Το μόνο που καταλαβαίνουν είναι η βία. Πολιτική μου είναι η χρήση βίας με τρομοκρατία, ακόμη και κτηνωδία».³

Η δεύτερη μορφή ρατσισμού ήταν η απροκάλυπτα φυσική και ψυχολογική κακοποίηση, πράξεις που ενισχύουν την πεποίθηση των Γερμανών ότι τα μέλη των αφρικανικών φυλών δεν ήταν άνθρωποι ή, με απλά λόγια, η ζωή τους δεν είχε καμιά αξία. Οι Γερμανοί χρησιμοποιούσαν ως οδηγό κάποιον Τζον Κλέτε, μέλος μιας φυλής της περιοχής (ο οποίος δεν ήταν ούτε Χερέρο ούτε Νάμα). Στον δρόμο τους σταμάτησαν να ξεκουραστούν δίπλα σε έναν νερόλακκο. Ο Κλέτε περιέγραψε τι συνέβη.

Ενώ ήμαστε εκεί, ένας Γερμανός στρατιώτης βρήκε ένα Χερέρο μωρό περίπου εννέα μηνών ξαπλωμένο σε έναν

θάμνο... Οι στρατιώτες έκαναν κύκλο και άρχισαν να πετούν το παιδί ο ένας στον άλλον και να το πιάουν σαν να ήταν μπάλα. Το παιδί ήταν τρομοκρατημένο, χτυπημένο και έκλαιγε γοερά... Ύστερα από λίγο βαρέθηκαν και ένας στρατιώτης στερέωσε την ξιφολόγχη στο τουφέκι του και είπε ότι θα έπιανε με αυτή το μωρό. Πέταξαν το παιδί στον αέρα προς τη μεριά του και καθώς το μωρό έπεφτε, ο στρατιώτης το έπιασε και το κάρφωσε με την ξιφολόγχη του. Το παιδί πέθανε μέσα σε μερικά λεπτά, και το συμβάν χαιρετίστηκε με ένα ξέσπασμα γέλιου των Γερμανών, που τους φάνηκε πολύ αστείο. Εγώ [ο Κλέτε] ένιωσα χάλια και απομακρύνθηκα αηδιασμένος, επειδή, μολονότι ήξερα πως είχαν λάβει διαταγές να σκοτώσουν τους πάντες, σκέφτηκα ότι θα λυπόυνταν το παιδί. Αποφάσισα να μη συνεχίσω με τους Γερμανούς.⁴

Η ψυχολογική κακοποίηση σκίαζε τις καθημερινές σχέσεις των αποικιοκρατών με τους αυτόχθονες. Οι Γερμανοί εκδήλωναν με σκληρότητα την περιφρόνησή τους για τους μαύρους στους δρόμους, στα καταστήματα, στις οικονομικές συναλλαγές. Σε προσωπικό επίπεδο, οι Γερμανοί χρησιμοποιούσαν το μαστίγωμα ως την κύρια μορφή «ελαφριάς» τιμωρίας που προκαλούσε στους αυτόχθονες σωματικό πόνο και ψυχολογικό τραύμα. Το γεγονός ότι οποιοσδήποτε Γερμανός μπορούσε από καπρίτσιο και χωρίς καμιά επίσημη έγκριση να μαστιγώσει έναν μαύρο σχεδόν μέχρι θανάτου έστειλε στους Χερέρο και στους Νάμα το μήνυμα ότι η ζωή τους ήταν μονίμως στα χέρια των απρόβλεπτων λευκών. Η μαστίγωση έδειχνε πιο ξεκάθαρα απ' οτιδήποτε άλλο την περιθωριοποίηση και την ανημποριά των αυτοχθόνων. Για τους λευκούς, η μαστίγωση διατυμπάνιζε την κυριαρχία και

τη δύναμή τους. Για τους μαύρους, τόνιζε τη φυλετική κατωτερότητά τους. Οι λευκοί αποφάσισαν ότι το φυλετικό ζήτημα ήταν παίγνιο μηδενικού αθροίσματος. «Η επιείκεια απέναντι στον ιθαγενή είναι σκληρότητα για τους λευκούς», έλεγε ο καθηγητής Καρλ Ντόβε, ο οποίος ήταν πρόεδρος και μέλος του διοικητικού συμβουλίου δύο γερμανικών υπηρεσιών με αντικείμενο την αποικιοκρατία.⁵ Πολλοί Γερμανοί και άλλοι ξένοι θεωρούσαν πως ο Ντόβε ήταν η κορυφαία αυθεντία για τη Ναμίμπια την τελευταία δεκαετία της γερμανικής εξουσίας (1905-1914).

Όσο για την αχαλίνωτη περιφρόνηση των Γερμανών για τις πολιτισμικές αξίες και πεποιθήσεις των αφρικανικών φυλών, αρκούν δύο σημαντικά παραδείγματα, που και τα δύο αφορούν το τι θεωρούσαν ιερό οι Χερέρο και προέρχονται από έγγραφη μαρτυρική κατάθεση του Χόσεα Μουνγκούντα, αρχηγού των Χερέρο στο Βίντχουκ.

[Δε χρησιμοποιούσαμε] τα μέρη όπου θάβαμε τους νεκρούς μας... [επειδή] ήταν ιερό έδαφος και δεν έπρεπε να βεβηλωθεί. Επιλέγαμε δέντρα που κρατούν το φύλλωμά τους όλο τον χρόνο για να δημιουργούμε αλσύλλια [σε αυτά τα νεκροταφεία]... Όλα αυτά τα δέντρα ήταν ιερά και καθαγιασμένα. Κανένας Χερέρο δεν τολμούσε να τα πειράξει ή να τα κόψει. Οι δύο μεγαλύτεροι ηγέτες μας... ήταν θαμμένοι μαζί κοντά στην Όκαχαντγια κάτω από όμορφα δέντρα στην όχθη του ποταμού. Ήταν το πιο ιερό μέρος σε όλη τη χώρα [για] όλους τους Χερέρο...

[Όταν] ήρθαν οι Γερμανοί, έκοψαν όλα τα όμορφα δέντρα και μετέτρεψαν τον ιερό τόπο ταφής σε λαχανόκηπο. Ιδιοποιήθηκαν το μέρος σαν να ήταν ατομική ιδιοκτησία τους και κανένας Χερέρο δεν μπορούσε να πάει εκεί,

επειδή θα διωκόταν για καταπάτηση ξένης ιδιοκτησίας. Αναστατωθήκαμε τρομερά και διαμαρτυρηθήκαμε εναντίον αυτής της βεβήλωσης.

Οι αρχηγοί μας παραπονέθηκαν στις Αρχές, αλλά αυτές μας αγνόησαν.⁶

Το δεύτερο παράδειγμα του Μουνγκούντα, το οποίο θα μπορούσε να αποκληθεί «πολιτισμική γενοκτονία» (πράξεις αφανισμού της πολιτισμικής κληρονομιάς και παράδοσης), εστίαζε στη σχέση των Χερέρο με τα βοοειδή. Τη δεκαετία του 1890 οι Γερμανοί αγρότες έποικοι και πολλοί έμποροι έβαλαν στο στόχαστρό τους τα βοοειδή των Χερέρο. Αποκάλυπτες κλοπές των Γερμανών και η χορήγηση ληστρικών πιστώσεων άρχισαν να μειώνουν τα κοπάδια των Χερέρο. Καθώς οι περισσότεροι Χερέρο είχαν ελάχιστα ή καθόλου μετρητά, οι έμποροι και οι έποικοι άρχισαν να απαιτούν από τους Χερέρο να αποπληρώνουν σε βοοειδή τα χρηματικά δάνειά τους. Όπως έλεγε ένας αλαζόνας Γερμανός αποικιοκράτης: «Οι ιθαγενείς πρέπει να αντιληφθούν ότι τα πράγματα δε θα γίνονται όπως θέλουν αυτοί».⁷ Ο κυβερνήτης Τέοντορ Λόιτβαϊν επινόησε ένα έξυπνο σχέδιο για την κλοπή των βοοειδών των Χερέρο. Πρότεινε να χαραχθούν σύνορα (που δεν είχαν υπάρξει ποτέ) για να καθοριστεί με σαφήνεια το νότιο «σύνορο» της Χερερολάνδης. Όσα βοοειδή διέσχιζαν τα νέα και χωρίς κανένα διακριτικό ανοιχτά σύνορα, θα κρατούνταν. Η κυβέρνηση αντί να επιστρέφει τα βοοειδή στους Χερέρο, θα τα πουλούσε και θα μοιραζόταν τα χρήματα εξ ημισείας με τον ανώτατο αρχηγό της φυλής.⁸

Το πολιτισμικό «έγκλημα» των Γερμανών ήταν ότι περιφρονούσαν πλήρως την παράδοση των Χερέρο να διαιρούν τα βοοειδή σε «ιερά» και «κοσμικά». Τα ιερά κληρονομούνταν

πατρογραμμικά από τον μεγαλύτερο αδελφό στον νεότερο αδελφό και κατόπιν από τον πατέρα στον γιο, επειδή αυτά τα βοοειδή ήταν κληρονομημένα δώρα από τους προγόνους, που έπρεπε να περάσουν στα χέρια των απογόνων. Αντιθέτως τα «κοσμικά» βοοειδή κληρονομούνται μητρογραμμικά από τον αδελφό της μητέρας στον γιο της αδελφής της.⁹ Τα ιερά βοοειδή έπρεπε να παραμένουν ως ομάδα ξεχωριστά απ' όλα τα άλλα βοοειδή.

Οι Γερμανοί δεν είχαν προφανώς μια τέτοια κατηγοριοποίηση των βοοειδών σε ιερά και κοσμικά. Αν έκλεβαν βοοειδή από τους Χερέρο, ετούτη η διαφορά δεν είχε γι' αυτούς καμιά σημασία. Με τον καθορισμό του νότιου συνόρου από τον Λόιτβαϊν, δεν μπορούσαν να ξέρουν αν τα βοοειδή που θα διέσχιζαν αυτό το σύνορο ήταν ιερά ή κοσμικά. Οι Γερμανοί δεν ήξεραν τίποτα γι' αυτό το βασισμένο στη θρησκεία σύστημα, ενώ οι Χερέρο δεν ήξεραν ότι οι Γερμανοί δε γνώριζαν αυτή την πραγματικότητα. Στη μαρτυρική κατάθεσή του ο Χόσεα Μουνγκούντα αναφέρθηκε πρώτα στο γιατί μερικά βοοειδή είναι ιερά και κατόπιν υποστήριξε ότι οι Γερμανοί διέπρατταν ιεροσυλία αντιμετωπίζοντας αυτά τα βοοειδή ως κοσμικά. Έλεγε:

Οι Γερμανοί πήραν ιερά βοοειδή και τα ανέμειξαν με βοοειδή ατομικής ιδιοκτησίας, χωρίς να σεβαστούν τα έθιμα και την οργάνωσή μας. Διαμαρτυρηθήκαμε και παραπονεθήκαμε έντονα, αλλά οι Γερμανοί δεν έδωσαν καμιά σημασία. Κάποιες φορές τούς πείσαμε να επιστρέψουν τα ιερά βοοειδή μας, αλλά μας υποχρέωσαν να τους δώσουμε τρία ή τέσσερα συνηθισμένα βοοειδή σε αντάλλαγμα για ένα ιερό... Αυτό μείωσε σε μεγάλο βαθμό τα κοπάδια μας.¹⁰

Αυτή η πολιτική είχε δύο τουλάχιστον ατυχείς, αν όχι καταστροφικές πολιτισμικές επιπτώσεις για τους Χερέρο. Πρώτον, το σύνορο άλλαξε ουσιαστικά τον χωρικό κόσμο τον Χερέρο, δημιουργώντας μια νέα αίσθηση περιορισμού και επομένως μια νέα και λιγότερο ευρεία ταυτότητα. Η πλουσιότερη φυλή της περιοχής δυσκολευόταν να αντέξει αυτή την αίσθηση της γεωγραφικής και ψυχολογικής συρρίκνωσης. Δεύτερον, το σχέδιο του Λόιτβαϊν έγινε ένας μηχανισμός με τον οποίο οι Χερέρο έχαναν όλο και περισσότερα βοοειδή. Αυτή η διαδικασία θρυμάτισε τον δεσμό που ένωνε πολλούς Χερέρο με τους προγόνους τους και έτσι εξάλειψε έναν κύριο ακρογωνιαίό λίθο των πολιτισμικών παραδόσεών τους.

Για τους Γερμανούς αποίκους, το ζήτημα της γης ήταν σημαντικό, ίσως ακόμη πιο σημαντικό από τον αριθμό των βοοειδών. Σύμφωνα με τα τοπικά εθνοτικά έθιμα, οι Χερέρο κατείχαν από κοινού τη γη και *κανείς* δεν μπορούσε να την αγοράσει. Τα μέλη της εθνοτικής κοινότητας μπορούσαν να πουλήσουν τη «χρήση» ενός κομματιού γης όχι όμως την ίδια τη γη. Οι Γερμανοί χλεύασαν αυτή τη μακροχρόνια αντίληψη των Χερέρο για την ιδιοκτησία και απαίτησαν με κατηγορηματικό και βίαιο τρόπο να τους δοθεί η γη. Το 1885 οι αρχηγοί των φυλών των Νάμα είχαν πουλήσει με απαίτηση των Γερμανών την παράκτια στον Ατλαντικό περιοχή από τον Οράγγη ποταμό στον νότο μέχρι τον Κουνένε ποταμό στον βορρά (τα σύνορα της σημερινής Ναμίμπια). Εξαρχής οι Γερμανοί εξαπάτησαν τους εθνοτικούς ηγέτες στο ζήτημα της γης. Οι συνθήκες όριζαν ότι τα ελεγχόμενα από τους Γερμανούς εδάφη θα επεκτείνονται από την ακτή προς την ενδοχώρα σε βάθος είκοσι μιλίων. Οι εθνοτικοί ηγέτες, οι οποίοι είχαν αποκτήσει κάποια εμπειρία με τους Βρετανούς πριν από την άφιξη των Γερμανών, θεώρησαν ότι επρόκειτο

για βρετανικά μίλια, που ήταν περίπου 1,5 χιλιόμετρο. Έτσι οι εθνοτικοί ηγέτες υπολόγισαν ότι η απόσταση από την ακτή θα ήταν περίπου 30 χιλιόμετρα. Ωστόσο, οι Γερμανοί χρησιμοποίησαν το απαρχαιωμένο «γεωγραφικό» ή «γερμανικό» μίλι, που ήταν 7,4 χιλιόμετρα. Με βάση τους γερμανικούς υπολογισμούς, τα 20 μίλια ήταν 148 χιλιόμετρα ή περίπου 91 μίλια.¹¹ Λόγω της επιδέξιας απάτης των Γερμανών, οι Νάμα έδωσαν χωρίς να το γνωρίζουν τη μερίδα του λέοντος της γης τους.

Όταν οι Αφρικανοί ζήτησαν νομική προστασία ενάντια στην αρπαγή της γης τους από τους Γερμανούς, βρέθηκαν αντιμέτωποι με μη συνεργάσιμους αξιωματούχους που δεν έκαναν τίποτα, ενώ η γερμανική κυβέρνηση επικύρωνε αμέσως οποιαδήποτε ενέργεια των εποίκων, όποια κι αν ήταν. Έτσι οι Αφρικανοί δεν μπορούσαν να προσφύγουν πουθενά όταν αδικούνταν. Δεν υπήρχαν νόμοι. Νόμος ήταν ότι έλεγαν οι Γερμανοί. Καθώς μέχρι το 1903 δεν υπήρχαν δικαστήρια στη χώρα, ο αρχηγός της αστυνομίας ήταν ο μόνος που είχε δικαστικές αρμοδιότητες. Συλλάμβανε ανθρώπους, λειτούργησε ως δεσμοφύλακας και κατόπιν ως δικαστής. Οι ποινές απονέμονταν με βάση τη φυλή. Αυτόχθονες που είχαν διαπράξει φόνο τιμωρούνταν πάντα με τη θανατική ποινή. Γερμανοί που είχαν σκοτώσει κάποιον αυτόχθονα μερικές φορές αθωνόνταν, μερικές φορές καταδικάζονταν σε φυλάκιση μερικών μηνών ή το πολύ (και αυτό σπανίως) σε φυλάκιση τριών έως πέντε ετών.¹²

Επεισόδια αντίστασης οδηγούσαν σταθερά στην αρπαγή περισσότερων εδαφών και βοοειδών, όμως για τους Χερέρο η μεγαλύτερη και σοβαρότερη κλοπή ήταν εκείνη της ταυτότητάς τους. Τον Απρίλιο του 1898 αυτοκρατορικό διάταγμα καθιέρωνε «περιοχές αποκλειστικά για ιθαγενείς», μικρές

εκτάσεις γης τόσο για να κρατούν οι Γερμανοί τους ιθαγενείς εγκλωβισμένους σε αυτές όσο και για να τους επιτηρούν ευκολότερα. Οι Γερμανοί άρπαξαν τη γη των αυτοχθόνων για να την καλλιεργούν οι έποικοι. Όμως εξίσου σημαντικό ήταν ότι «παίρνοντας από τους μαύρους της Ναμίμπια τη γη τους, εμπόδισαν [την είσοδό τους] στη γεωργική παραγωγή για το εμπόριο και με αυτό τον τρόπο τούς εξανάγκασαν να στραφούν στη μισθωτή [εργασία]». ¹³ Ο στόχος ήταν να καταστρέψουν πλήρως την ταυτότητα και την κουλτούρα των Χερέρο εξαθλιώνοντας έναν πλούσιο λαό και μετατρέποντας ανεξάρτητους και αυτόνομους ανθρώπους σε υποτελείς πλήρως εξαρτημένους δουλικά από τους ξένους αγρότες-εποίκους.

Οι εθνοτικές ομάδες των αυτοχθόνων έχασαν εδάφη που τους ανήκαν παραδοσιακά και μέσα από τη διαδικασία της κατασκευής σιδηροδρομικών γραμμών στην περιοχή. Στις δύο σιδηροδρομικές γραμμές που κατασκευάστηκαν στη βόρεια Ναμίμπια η καλλιέργεια της γης δεν επιτρεπόταν σε απόσταση 20 χιλιομέτρων και από τις δύο πλευρές της σιδηροτροχιάς. Η μία σιδηροδρομική γραμμή ήταν άμεσο πλήγμα στη δυνατότητα των Χερέρο να εξασφαλίζουν τα προς το ζην. Μήκους 376 χιλιομέτρων, περνούσε μέσα από την καρδιά της γεωργικής γης των Χερέρο στερώνοντας από τους αυτόχθονες εύφορα εδάφη σε μια λωρίδα πλάτους 40 χιλιομέτρων, τα οποία δε θα μπορούσαν πια να καλλιεργούν. Επιπροσθέτως όλα τα δικαιώματα στο νερό αυτής της λωρίδας ανήκαν στον σιδηρόδρομο. Η κατασκευή αυτής της σιδηροδρομικής γραμμής ήταν ο καταλύτης για μια εξέγερση των Χερέρο από τον Ιανουάριο έως τον Αύγουστο του 1904. Το σχέδιο για τη σιδηροδρομική γραμμή έπαιρνε από τους Χερέρο το 27 τοις εκατό της γης τους, 35 εκατομμύρια στρέμματα από ένα σύνολο 130 εκατομμυρίων στρεμμάτων. ¹⁴

Ακολούθησαν οι Νάμα με τη δική τους εξέγερση από τον Οκτώβριο του 1904 έως τον Νοέμβριο του 1905. Γερμανικά στρατεύματα κατέστειλαν και τις δύο εξεγέρσεις, ενώ οι πόλεμοι παρείχαν τελικά στους Γερμανούς το πρόσχημα για να αρπάξουν όλη τη γη στην αποικία.

Στον πόλεμο ανάμεσα στους Γερμανούς και στους Χερέρο στις αρχικές μάχες νίκησαν οι Χερέρο, αλλά η δύναμη πυρός των Γερμανών έβαλε γρήγορα τέλος στις νίκες τους. Ενώ ο κυβερνήτης Λόιτβαϊν εξέφρασε τις ελπίδες ότι ο πόλεμος θα μπορούσε να τελειώσει με διαπραγματεύσεις, το Βερολίνο επέκρινε αυτή τη γραμμή ως υπερβολικά επιεική. Τον Ιούνιο του 1904 ο Λόταρ φον Τρότα, φιλοπόλεμος ρατσιστής, πήρε τη θέση του Λόιτβαϊν. Ο εμμονικός στόχος του Τρότα ήταν όχι απλώς να νικήσει τους Χερέρο, αλλά να τους εξαφανίσει από προσώπου γης. Αντιμετώπιζε αυτή τη σύγκρουση ως «φυλετικό πόλεμο, ο οποίος δε στόχευε στη συνθηκολόγηση των Χερέρο, αλλά είχε ως στόχο να καταστρέψει τον κοινωνικό πυρήνα της ύπαρξής τους».¹⁵ Αρνήθηκε κατηγορηματικά οποιοσδήποτε διαπραγματεύσεις με τους Χερέρο και διέταξε τους στρατιώτες του να μην πιάνουν αιχμαλώτους άρρενες Χερέρο, αλλά να τους σκοτώνουν.

Η γενοκτονική στρατηγική του Τρότα περιλάμβανε τρεις διαφορετικές μεθόδους για την επίτευξη του στόχου του που ήταν να σκοτωθούν όλοι οι Χερέρο. Η πρώτη ήταν η στρατιωτική εξολόθρευσή τους. Πράγματι, η Γερμανία νίκησε στην αποφασιστική μάχη του πολέμου (11 Αυγούστου 1904). Όμως δε σκοτώθηκαν όλοι οι Χερέρο και αρκετές χιλιάδες στρατιώτες τους δεν είχαν ηττηθεί. Η δεύτερη μέθοδος ήταν να οδηγήσει τους εναπομείναντες Χερέρο βαθιά μέσα στην έρημο, όπου θα λιμοκτονούσαν ή το πιθανότερο θα πέθαιναν από δίψα. Πράγματι, πολλοί Χερέρο πέθαναν. Η επίσημη συ-

νοπτική ανάλυση του Υπουργείου Εξωτερικών, γραμμένη το 1909, δήλωνε ότι ο πόλεμος εναντίον των Χερέρο, τον οποίο διεξήγαγε ο στρατηγός Τρότα, ήταν πόλεμος εξολόθρευσης. Εκατοντάδες άνδρες, γυναίκες και παιδιά ωθήθηκαν στην έρημο, όπου ο θάνατος από δίψα ήταν το τέλος τους.¹⁶

Στην έρημο Ομαχέκε από τον Ιούνιο έως τον Σεπτέμβριο γενικά δε βρέχει, ενώ μέχρι τον Ιανουάριο οι βροχές είναι ελάχιστες. Τον Σεπτέμβριο η θερμοκρασία ανέρχεται κατά μέσο όρο στους 30 βαθμούς Κελσίου, τον Οκτώβριο στους 32,7 βαθμούς Κελσίου και τον Νοέμβριο στους 33,3 βαθμούς Κελσίου. Οι μήνες χωρίς καθόλου βροχές τους οποίους διαδέχθηκαν μήνες με μεγάλη ζέστη οδήγησαν στον θάνατο δεκάδες χιλιάδες παγιδευμένους Χερέρο. Εντούτοις ο Τρότα δεν είχε καμιά ενσυναίσθηση και καμιά συμπόνια για τους Χερέρο. Στις 13 Σεπτεμβρίου 1904 ο Τρότα έγραφε σε αναφορά ότι μεγάλος αριθμός Χερέρο γυναικών και παιδιών είχε έρθει από την έρημο για να ζητήσει νερό και ο ίδιος διέταξε αμέσως να εξαναγκαστούν διά της βίας να επιστρέψουν στην έρημο.

Όπου ήταν δυνατό οι Γερμανοί έκλειναν τους νερόλακκους, για να μην μπορούν οι Χερέρο να πίνουν νερό από αυτούς. Επίσης, καθώς προωθούνταν στην έρημο, δηλητηρίαζαν τους νερόλακκους. Όποιος Χερέρο επιχειρούσε να επιστρέψει, δε θα έβρισκε πόσιμο νερό. Ο κάιζερ μέσω του Αυτοκρατορικού Γραφείου των Αποικιών εξηγούσε τον αποχρώντα λόγο γι' αυτή την πολιτική: «[Πρέπει] να δηλητηριάσουμε όλες τις πηγές εφοδιασμού τους με νερό. Εξάλλου, δεν πολεμούμε εναντίον ενός εχθρού που σέβεται τους κανόνες της δικαιοσύνης αλλά εναντίον αγρίων».¹⁷ Στις 2 Οκτωβρίου ο Τρότα εξέδωσε τις διαβόητες διαταγές εξολόθρευσης των Χερέρο: «Οι Χερέρο πρέπει να φύγουν από τη

χώρα. Αν αρνούνται, θα τους εξαναγκάσω με κανόνια. Εντός των γερμανικών συνόρων όλοι οι Χερέρο... θα πυροβολούνται. Δε θα εξαιρώ πια γυναίκες και παιδιά. Θα διατάξω να πυροβολούνται... κι αυτές».¹⁸

Η τελική λύση για όλους όσοι είχαν επιβιώσει ήταν να τους στείλουν σε στρατόπεδα συγκέντρωσης και θανάτου, όπου οι συνθήκες ήταν απίστευτα κτηνώδεις. Μερικοί ιστορικοί θεωρούν σωστά ή όχι ότι αυτά τα στρατόπεδα ήταν τα πιθανά πρότυπα για τα ναζιστικά στρατόπεδα θανάτου τρεις δεκαετίες αργότερα. Στη Ναμίμπια δύο στρατόπεδα ήταν στον βορρά της ενδοχώρας, στο Βίντχουκ, την πρωτεύουσα, και στην Όκαχανγια, την οποία είχαν κτίσει οι Χερέρο και την είχαν κάνει την κύρια βάση τους. Στο στρατόπεδο στο Βίντχουκ υπήρχαν πέντε χιλιάδες κρατούμενοι, των οποίων το ημερήσιο σιτηρέσιο ήταν μια χούφτα ωμό ρύζι, λίγο αλάτι και νερό. Όμως στα δύο παράκτια στρατόπεδα κοντά σε λιμάνια στον Ατλαντικό οι συνθήκες ήταν πολύ χειρότερες λόγω της καταναγκαστικής εργασίας των κρατουμένων, της έλλειψης τροφίμων και ιατρικής φροντίδας και της σκληρότητας και της κτηνωδίας των επιτηρητών και των φρουρών. Για παράδειγμα, στο λιμάνι Σβακοπμούντ από τον Φεβρουάριο έως τον Μάιο του 1905 πέθανε το 40 τοις εκατό των κρατουμένων.

Όμως τη χειρότερη μοίρα είχαν όσοι στάλθηκαν στο Λούντεριτς στο νοτιοδυτικό άκρο της χώρας, όπου πέθανε το 80 τοις εκατό των κρατουμένων. Η αφήγηση ενός αυτόπτη μάρτυρα απεικονίζει την πραγματικότητα στο στρατόπεδο θανάτου στο μικρό Νησί του Καρχαρία στο λιμάνι. Η μαρτυρία γράφτηκε από τον Σάμουελ Καρίκο, Χερέρο δάσκαλο, γιο του Ντάνιελ Καρίκο, σημαντικού υπαρχηγού των Χερέρο:

Πήγα... στο παλιό σπίτι μου και παραδόθηκα. Δεν είχαμε πια καθόλου βοοειδή και πάνω από τα τρία τέταρτα του λαού μας είχαν πεθάνει... Είχαμε απομείνει μόλις μερικές χιλιάδες και ήμασταν σκελετοί, δε μας είχε απομείνει σάρκα, ήμασταν πετσί και κόκαλο. Με έστειλαν μαζί με άλλους... στο Λούντεριτς [όπου] υπήρχαν χιλιάδες Χερέρο και Οτεντότσι [Νάμα] κρατούμενοι. Έπρεπε να ζήσουμε εκεί. Άνδρες, γυναίκες και παιδιά ήμασταν στοιβαγμένοι όλοι μαζί. Δεν είχαμε καθαρά ρούχα, δεν είχαμε κουβέρτες και ο νυχτερινός αέρας στη θάλασσα ήταν πολύ κρύος. Η θάλασσα ομίχλη μάς περόνιαζε και τα δόντια μας χτυπούσαν από το κρύο. Οι άνθρωποι πέθαιναν σαν μύγες που δηλητηριάστηκαν... Δεν περνούσε ούτε μέρα χωρίς πολλούς νεκρούς.¹⁹

Σε αυτή την πρώτη γενοκτονία του 20ού αιώνα το 81 τοις εκατό των Χερέρο έχασε τη ζωή του σε μάχη, στην έρημο και σε στρατόπεδα θανάτου. Δύο από τις άλλες εθνοτικές κοινότητες είχαν απώλειες που έφταναν αντιστοίχως το 51 και το 57 τοις εκατό του πληθυσμού τους. Ο συνολικός αριθμός των αυτοχθόνων που έχασαν τη ζωή τους σε αυτά τα τρία εθνολογικά ολοκαυτώματα ανερχόταν σε πάνω από 92.000. Με ένα σατανικά σαδιστικό και εκδικητικό τελειωτικό χτύπημα στην παραδοσιακή ταυτότητα και κουλτούρα των Χερέρο, οι Γερμανοί απαγόρευσαν στους Χερέρο να κατέχουν βοοειδή ή γη στο μέλλον.

Από τις τρεις κατηγορίες ταυτοτήτων –τοπική, εθνική και παγκόσμια– η συνηθέστερη ταυτότητα σε αυτή την περίπτωση ήταν η τοπική, ιδίως για τους Χερέρο, οι οποίοι δεν είχαν ούτε εθνική ούτε παγκόσμια ταυτότητα αλλά μόνο την κοινή ταυτότητα της εθνοτικής ομάδας τους. Είχαν επίσης περιφε-

ρειακούς δεσμούς με τη νότια Αφρική. Οι Γερμανοί επιθυμούσαν προφανώς να ταυτιστούν με το σχετικά νέο έθνος-κράτος τους (που εγκαθιδρύθηκε το 1871) και να προωθήσουν τους στόχους του. Η Γερμανία, η οποία είχε εμφανιστεί καθυστερημένα στη σκηνή της αποικιοκρατίας, ήθελε να τη θεωρούν παγκόσμια δύναμη οι άλλες αποικιοκρατικές δυνάμεις. Επομένως, η στάση της Γερμανίας στη νοτιοδυτική Αφρική ήταν σημαντική για την εικόνα (ταυτότητά) της στα μάτια της παγκόσμιας κοινότητας. Αυτός ήταν ο λόγος για τον οποίο παρενέβη ο Κάιζερ για να βάλει τέλος στη γενοκτονία του Τρότα.

Το κυρίαρχο στοιχείο στην ιστορία της φυλής των Χερέρο και της γερμανικής αποικίας στη νοτιοδυτική Αφρική ήταν το πώς με ιμπεριαλιστικό τρόπο η Γερμανία κατέστρεψε την ταυτότητα των Χερέρο. Γενικά η ταυτότητα αλλάζει σταδιακά στην πορεία του χρόνου. Αρχικά οι Γερμανοί επιδίωξαν να αλλοιώσουν και κατόπιν να καταστρέψουν την παραδοσιακή ισχυρή ταυτότητα των Χερέρο και των Νάμα αρχηγών και ανώτατων αρχηγών νικώντας τους περισσότερους σε μάχες. Κατόπιν με χειραγώγηση, απάτη και εγκληματικές πράξεις αφαίρεσαν από τους Χερέρο και τους Νάμα τους πόρους με τους οποίους εξασφάλιζαν τα προς το ζην και χωρίς τους οποίους οι παραδοσιακές ταυτότητές τους διαλύθηκαν. Μέσα από τις πιέσεις αυτής της διαδικασίας δημιούργησαν μια «νέα πιο προσήκουσα για τους λευκούς ταυτότητα» για τις εθνοτικές ομάδες της Ναμίμπια. Ο μοναδικός ρόλος αυτών των εθνοτικών ομάδων ήταν να είναι υπηρέτες των λευκών Ευρωπαίων, «χωρίς δυνατότητα προσφυγής σε νόμιμα δικαιώματα», χωρίς τη δυνατότητα να αυτοσυντηρούνται με την κτηνοτροφία ή τη γεωργία, απειλούμενοι ανά πάσα στιγμή από την κατ' ευφημισμόν «πατρική τιμωρία» των Γερμα-

νών με τη μαστίγωσή τους και παίρνοντας έναν ισχνό ανεπαρκέστατο μισθό.

Από τις τρεις προσωπικές πολιτικές ταυτότητες ίσως η πιο σημαντική ήταν η ατομική, η οποία κατείχε κεντρική θέση στον Διαφωτισμό στα τέλη του 18ου αιώνα, ο οποίος εκθείαζε τις θετικές πλευρές του ατομικισμού, τον οποίο όριζε ως «τη συνήθεια ή την αρχή να είναι κάποιος ανεξάρτητος και αυτοδύναμος» και ως την «ελευθερία δράσης των ατόμων πέραν του συλλογικού ή κρατικού ελέγχου».²⁰ Σαφώς ο Χέντρικ Βίτμποοϊ και ο Λόταρ φον Τρότα ανταποκρίνονταν σε αυτό τον ορισμό. Σύμφωνα με τη λογική του ατομικισμού, τα συμφέροντα του ατόμου είναι ή οφείλουν να είναι ηθικά ανώτερα από εκείνα άλλων μελών της κοινωνίας και τα άτομα να υπηρετούν με τον καλύτερο δυνατό τρόπο το δημόσιο συμφέρον επιδιώκοντας τα δικά τους συμφέροντα. Αυτή ήταν η κατευθυντήρια αντίληψη των Γερμανών. Θεωρούσαν ότι μπορούσαν να αποφασίζουν ατομικά τη σχέση τους με τους υποτελείς Χερέρο, το αν και πώς θα τους έκλεβαν τα βοοειδή, πότε θα τους μαστίγωναν και πόσο μακριά θα τους οδηγούσαν μέσα στην έρημο. Για τους Χερέρο και τους Νάμα ο ατομικισμός, με εξαίρεση την προγενέστερη ανυποταξία του Βίτμποοϊ, προσέλκυε την ανεπιθύμητη προσοχή του εχθρού. Έτσι για τους υποτελείς της κοινωνίας ο ατομικισμός δεν ήταν πιθανώς επιθυμητή επιλογή. Ο ανεξέλεγκτος ατομικισμός θα μπορούσε να έχει ολέθριες συνέπειες για την κοινωνία και το έθνος απειλώντας και διαβρώνοντας τη συνοχή και την αρμονία των οικογενειών, των ομάδων και του έθνους-κράτους. Ο ατομικισμός θα μπορούσε να δημιουργήσει μεγάλες εντάσεις και να επηρεάσει με πολύπλοκους τρόπους τη σχέση ανάμεσα στο άτομο και στο κράτος, καθώς και ανάμεσα στο άτομο και οποιοδήποτε άλλο άτομο. Η ταύτιση

του απόμου με μια συγκεκριμένη φυλή ή εθνοτική ομάδα ή με συγκεκριμένους στόχους ή αντιλήψεις ήταν δυνητικά γόνιμο έδαφος για να βλαστήσουν συγκρούσεις ανάμεσα στις ομάδες των αυτοχθόνων και στους Γερμανούς.

Μια δεύτερη σημαντική ταυτότητα του 20ού αιώνα ήταν το έθνος-κράτος, δηλαδή η πολιτική, κοινωνική και πολιτισμική μονάδα μέσω της οποίας οι άνθρωποι έβλεπαν και κατανοούσαν τον ρόλο τους στην κοινωνία και στον κόσμο, καθώς και η εδαφική μονάδα την οποία θεωρούσαν την πατρίδα τους. Τα έθνη-κράτη δεν ήταν πάντα η καθιερωμένη εδαφική-πολιτική μονάδα. Πριν από τον 16ο και τον 17ο αιώνα υπήρχαν πόλεις-κράτη, δυναστικά κράτη, φυλετικά κράτη και πολυεθνοτικές αυτοκρατορίες. Όμως τον 19ο και τον 20ό αιώνα το έθνος-κράτος εμφανίστηκε ως η βασική πολιτική-γεωγραφική μονάδα με τη δημιουργία εθνών-κρατών σε όλη την υδρόγειο. Ο εθνικισμός, όπως και οι τοπικές βάσεις της εξουσίας, ήταν επίσης δυνητικά αρνητική δύναμη. Συχνά τα έθνη προκαλούσαν διεθνείς εντάσεις και φόβους και ήταν οι κύριοι υποκινητές πολέμων και οι κύριες εμπόλεμες δυνάμεις. Τα έθνη δρούσαν συχνά ως ιδιοτελείς νταήδες ταπεινώντας άλλα έθνη και, χωρίς να νοιάζονται για τη ζωή των μελών τους, επωφελούνταν από ευκαιρίες που τους παρουσιάζονταν για να αποκτήσουν χρήματα και ισχύ και να επικρατήσουν έναντι των ανταγωνιστών.

Η άλλη εδαφική «μονάδα» που ευδοκίμοιζε όλο και περισσότερο ήταν η παγκόσμια. Η παγκοσμιοποίηση αναπτύχθηκε υπό τις αυτοκρατορίες της δυτικής Ευρώπης τον 17ο και τον 18ο αιώνα και στο πλαίσιο του διευρυνόμενου παγκόσμιου δικτύου εμπορίου και ανταλλαγών τον 19ο αιώνα. Εν μέρει λόγω της αύξησης του αλφαριθμητισμού και εν μέρει λόγω των επαναστάσεων στις επικοινωνίες και στις μεταφορές, οι άνθρω-

ποι απέκτησαν μεγαλύτερη επίγνωση του πλαισίου της ζωής τους. Κατανόησαν πληρέστερα το πώς η ζωή τους συνταίριαζε (ή όχι) με την κοινωνία και με την παρουσία και τις πράξεις των άλλων, καθώς και με πλευρές της παγκοσμιοποίησης.²¹

Στα τέλη του 20ού αιώνα η Γκρο Χάρλεμ Μπρούντλαντ διετέλεσε πρωθυπουργός της Νορβηγίας (1981, 1986-89, 1990-96), επικεφαλής της Παγκόσμιας Επιτροπής του ΟΗΕ για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη, γενική διευθύντρια του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας και ειδική εκπρόσωπος του ΟΗΕ για την κλιματική αλλαγή. Η Μπρούντλαντ μίλησε για τον κεντρικό ρόλο τον οποίο παίζει η παγκοσμιοποίηση στο παρόν και στο μέλλον: «Αν η παγκοσμιοποίηση υλοποιήσει τις δυνατότητές της ως δύναμη για το καλό, πρέπει να σκεφτούμε πιο προσεκτικά με ποια μέσα θα χειριστούμε την αυξανόμενη αλληλεξάρτησή μας. Δεν έχουμε μια παγκόσμια κυβέρνηση, αλλά έχουμε ένα όλο και πιο πολύπλοκο δίκτυο θεσμών που ασχολούνται με την παγκόσμια διακυβέρνηση. Αυτοί οι θεσμοί είναι κεντρικής σημασίας για το μέλλον μας και το διεθνές δίκαιο για τα ανθρώπινα δικαιώματα».²²

Στις αρχές του 21ου αιώνα υπάρχει μια άμπωτη και μια πλημμυρίδα ανάμεσα σε αυτές τις τρεις προσωπικές πολιτικές ταυτότητες, με τα τρία εδαφικά επίπεδα να ανταγωνίζονται μεταξύ τους για το ποιο θα έχει μεγαλύτερο έλεγχο και μεγαλύτερη ισχύ έναντι των άλλων. Αυτό αντανακλούσε τις εμπειρίες τις οποίες βίωσε ο κόσμος κατά τον 20ό αιώνα; Ή μήπως οι εμπειρίες του 20ού αιώνα ήταν απλώς ένα προελούδιο ή μια περίοδος προετοιμασίας για ένα κεντρικό ζήτημα και μια κεντρική δομή για μια καίριας σημασίας ανάπτυξη τον 21ο αιώνα; Τελικά, ποιοι ήταν οι πιο σημαντικοί ρόλοι τους οποίους έπαιξε ο 20ός αιώνας και οι οποίοι οδήγησαν τον 21ο αιώνα στον δρόμο τον οποίο θα ακολουθούσε;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Ο Μεγάλος Πόλεμος και η κοινωνική αλλαγή, 1900-1919

Οι πάνω από πενήντα εκατομμύρια επισκέπτες στην Παγκόσμια Έκθεση του Παρισιού το 1900 έφτασαν με τα πόδια ή με ιππήλατες άμαξες. Όμως, όπως ο ταξιδευτής στον χρόνο στο μυθιστόρημα του Χ. Τζ. Γουέλς του 1895 *Η μηχανή του χρόνου*, εισήλθαν σε ένα απρόβλεπτο σύμπαν ακτινογράφων, ασύρματων τηλεγράφων, ταινιών με συγχρονισμένο ήχο, κινητήρων ντίζελ και μεγάλων ηλεκτρικών γεννητριών. Αυτές οι γεννήτριες ηλεκτροδοτούσαν το εντυπωσιακό Παλάτι του Ηλεκτρισμού, με τις πέντε χιλιάδες πολύχρωμες λυχνίες πυράκτωσης και τους οκτώ τεράστιους προβολείς. Οι επισκέπτες χρησιμοποιούσαν έναν κυλιόμενο διάδρομο (τριών ταχυτήτων) και κυλιόμενες σκάλες. Ένας Αμερικανός ιστορικός, ο Χένρι Άνταμς, συγκλονισμένος από αυτή την τεχνολογία, έγραφε ότι «αυτή η ξαφνική εισβολή εντελώς καινούργιων δυνάμεων έσπασε τον ιστορικό αυχένα του».¹

Αυτή η ταχεία εκβιομηχάνιση στη δυτική και στην κεντρική Ευρώπη και στις Ηνωμένες Πολιτείες προκάλεσε στους λαούς τους τα πρώτα χρόνια του αιώνα ενθουσιασμό για την επιστημονική και τεχνολογική επανάσταση, αλλά και φόβο για τη νέα αχαρτογράφητη πραγματικότητα στην οποία

οδηγούνταν. Κάποιοι φοβούνταν κυρίως ότι οι νέες τεχνολογικές δυνάμεις μπορεί να άλλαζαν τον τρόπο ζωής και τις αντιλήψεις των ανθρώπων. Κατά την άποψη του Άνταμς, οι αξίες της σύγχρονης κουλτούρας θα έθεταν υπό αμφισβήτηση τις παραδοσιακές ηθικές αξίες και τους κοινωνικούς και πολιτισμικούς κανόνες οι οποίοι καθόριζαν τη συμπεριφορά των ανθρώπων. Όσον αφορά τις μάζες, οι πιο άμεσα χρήσιμες επινοήσεις ήταν ο ασύρματος, ο κινηματογράφος, το γραμμόφωνο και η μηχανή εσωτερικής καύσης. Όμως οι πιο σημαντικές μακροπρόθεσμα επιστημονικές ανακαλύψεις της περιόδου είχαν αντίκτυπο μόλις στα μέσα του αιώνα: η αντίχνευση του ηλεκτρονίου (1897), η ανάπτυξη της κβαντικής θεωρίας (1900) και η θεωρία της σχετικότητας (1905).

Κατά τις προηγούμενες έξι δεκαετίες επικεφαλής της διαδικασίας εκβιομηχάνισης ήταν οι χώρες της βορειοδυτικής Ευρώπης, δημιουργώντας παγκόσμιες αυτοκρατορίες από τις οποίες εισήγαν πρώτες ύλες και στις οποίες εξήγαν έτοιμα βιομηχανικά προϊόντα. Εν μέσω τεχνολογικών και δημογραφικών αλλαγών, συντελούνται με ταχύ ρυθμό αλλαγές και στην κοινωνία και στην πολιτική της εκβιομηχανισμένης Ευρώπης. Καθώς οι αγρότες κατέκλυζαν τις πόλεις, αυτά τα κέντρα της εκβιομηχάνισης γέννησαν μια εργατική τάξη με όλο και μεγαλύτερες απαιτήσεις. Ταυτοχρόνως η ελίτ των γαιοκτημόνων στην ύπαιθρο ήταν ανήσυχη και αβέβαιη για το μέλλον της. Η εκβιομηχάνιση ήταν ταχεία στη Βόρεια Αμερική, αλλά οι εξαγωγές της αποτελούνταν ακόμη κυρίως από αγροτικά προϊόντα και πρώτες ύλες. Η Ασία, η Λατινική Αμερική, η Αφρική και η Ωκεανία ήταν σχεδόν αποκλειστικά αγροτικές, αλλά εξήγαν μεγάλο φάσμα κτηνοτροφικών και γεωργικών προϊόντων και ακατέργαστων ορυκτών, όπως φυσικό καουτσούκ, ακατέργαστη ζάχαρη, καρύδες και φοι-

Ο κυλιόμενος διάδρομος περιπάτου προσέλκυσε ιδιαίτερος την προσοχή του κόσμου στην Παγκόσμια Έκθεση του Παρισιού το 1900. Έκανε έναν κύκλο 3,5 χιλιομέτρων χρησιμοποιώντας δύο παράλληλες μετακινούμενες πλατφόρμες, μία που κινούνταν με πλήρη ταχύτητα (8 χιλιόμετρα την ώρα) και η άλλη με τη μισή ταχύτητα.

Brown Digital Repository, Βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Μπράουν.

νικέλαιο, γκουανό, λάδι και δέρμα φώκιας, αλάτι, τσάι, ρύζι, σιτάρι, βαμβάκι και λινάρι, για να αναφέρουμε μερικά. Το εμπόριο συνένωνε τις διάφορες περιοχές του κόσμου μέσω της «παγκοσμιοποίησης», με αυξανόμενη οικονομική αλληλεξάρτηση και πολιτική διασύνδεση, οι οποίες οδήγησαν με τη σειρά τους σε διευρυμένες πολιτιστικές ανταλλαγές. Μελέτες έχουν δείξει ότι για τις κύριες ιμπεριαλιστικές δυνάμεις στους παγκόσμιους ρόλους τους (τη Γαλλία, τη Γερμανία, την Ολλανδία, το Ηνωμένο Βασίλειο, την Ισπανία και τις Ηνωμένες Πολιτείες) από το 1870 μέχρι το 1913 οι εξαγωγές εμπορευμάτων γίνονταν όλο και μεγαλύτερο μερίδιο των

οικονομιών τους (ως ποσοστό του ΑΕΠ).² Ήταν μια σαφής ένδειξη ότι χάρη στη Βιομηχανική Επανάσταση οι οικονομικά προηγμένες χώρες πουλούσαν σύγχρονα βιομηχανικά προϊόντα και καθιστούσαν τον κόσμο μια παγκόσμια αγορά. Η περίοδος της παγκοσμιοποίησης από το 1870 μέχρι τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο θα μπορούσε να θεωρηθεί η πρώτη περίοδος της παγκοσμιοποίησης στον σύγχρονο κόσμο.

Οι μαζικές μεταναστεύσεις πληθυσμών από το 1860 μέχρι το 1914 υπογράμμιζαν επίσης την πορεία της παγκοσμιοποίησης. Για τους περισσότερους μετανάστες, το πέρασμα των συνόρων ήταν σχετικά ελεύθερο, εν μέρει επειδή δεν υπήρχαν αυστηροί κρατικοί κανονισμοί. Η απόφαση κάποιου να μεταναστεύσει απέρρεε από την ελπίδα για πολλά διαφορετικά πράγματα: για γη και υψηλότερα εισοδήματα· για να ξεφύγουν από τον πολιτικό, θρησκευτικό ή κοινωνικό έλεγχο της ζωής τους· για την ευκαιρία να εξασφαλίσουν την ελευθερία τους από την επιστράτευση, τη φορολόγηση ή ένα κλειστοφοβικό κοινωνικό σύστημα. Οι αγορές εργασίας αποτελούσαν μεγάλο δέλεαρ. Η υπερατλαντική μετανάστευση ήταν γιγαντιαία: 52 εκατομμύρια μετανάστες έφυγαν από την Ευρώπη για την Αμερική με το 72 τοις εκατό (37 εκατομμύρια) να πηγαίνει στη Βόρεια Αμερική και το 21 τοις εκατό (11 εκατομμύρια) στη Νότια Αμερική. Οι διώξεις –όπως τα οργανωμένα από το κράτος πογκρόμ εναντίον των εβραίων στη Ρωσία– αποτελούσαν ισχυρή δύναμη η οποία ωθούσε στη μετανάστευση. Από το 1899 έως το 1914 ενάμισι εκατομμύριο Ρώσοι και Πολωνοί εβραίοι κατέφυγαν στις Ηνωμένες Πολιτείες.

Οι επισκέπτες στην Παγκόσμια Έκθεση μπορούσαν επίσης να παρακολουθήσουν τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 1900, οι οποίοι διεξάγονταν παράλληλα με την Έκθεση. Ο κατάλογος των εθνών που συμμετείχαν στους Ολυμπιακούς

το 1900 υποδήλωνε μια διαφορετική παγκόσμια πραγματικότητα από αυτή των Ολυμπιακών του 1896 στην Αθήνα. Στην Ελλάδα το 85,7 τοις εκατό των συμμετεχόντων ήταν Ευρωπαίοι, αλλά το 1900 μόλις το 58 τοις εκατό ήταν Ευρωπαίοι. Το ευρωκεντρικό όραμα του κόσμου άρχισε να αλλάζει με αργούς ρυθμούς. Αντ' αυτού, η παγκόσμια πραγματικότητα στις αρχές του 20ού αιώνα έθεσε τους Δυτικούς ιμπεριαλιστές επικεφαλής αυτοκρατοριών οι οποίες αποτελούνταν από τις αποικίες τους. Στους Ολυμπιακούς Αγώνες του 1900 δύο χώρες που συμμετείχαν ήταν αποικίες: η Ινδία (αποικία της Μεγάλης Βρετανίας) και η Κούβα (για σύντομο χρονικό διάστημα αποικία των Ηνωμένων Πολιτειών). Η Ολλανδία και η Γαλλία είχαν εθνικά περίπτερα για τις αποικίες τους. Η πρώτη παρουσίαζε ένα μοντέλο βουδιστικού ναού από τις Ολλανδικές Ανατολικές Ινδίες (τη σημερινή Ινδονησία). Η Γαλλία παρουσίαζε «ανθρώπινους ζωολογικούς κήπους» ιθαγενών σε διοράματα τα οποία προσομοίαζαν με το φυσικό περιβάλλον των αφρικανικών αποικιών τους. Ο ρατσιστικός ιμπεριαλισμός ήταν το πλαίσιο που καθόριζε το πώς απεικόνιζαν τους ιθαγενείς: πρωτόγονους, κατώτερους, εξωτικούς και έτοιμους να μάθουν υπάκουα ό,τι τους δίδεσαν οι λευκοί.

Μια από τις πιο απαιτητικές προκλήσεις σε ατομικό επίπεδο ήταν η αυξανόμενη προβολή και οι διεκδικήσεις των γυναικών, οι οποίες μπόρεσαν να συμμετάσχουν για πρώτη φορά στους Ολυμπιακούς Αγώνες του 1900. Οι νέες συνθήκες αντανάκλυναν γενικά οικονομικές αλλαγές. Σε μερικές δυτικοευρωπαϊκές χώρες οι γυναίκες είχαν αποκτήσει το δικαίωμα ιδιοκτησίας και να διαχειρίζονται οι ίδιες τον μισθό τους (μολονότι ο μισθός τους ήταν το ήμισυ του αντίστοιχου μισθού των ανδρών). Πολλές γυναίκες μπόρεσαν να

μορφωθούν· πολλές μη καθολικές χώρες νομιμοποίησαν το διαζύγιο· θεσπίστηκαν νόμοι για τον «περιορισμό» της κατοποίησης των γυναικών. Μερικοί άνδρες δυσανασχετούσαν με την ενίσχυση της δύναμης των γυναικών, θεωρώντας ότι αμφισβητούσε έμμεσα την ανδρική κυριαρχία. Κατά την άποψή τους, το δικαίωμα ψήφου των γυναικών ισοδυναμούσε με προαναγγελία θανάτου του πολιτισμού.

Η Νέα Ζηλανδία άνοιξε τον δρόμο για το δικαίωμα ψήφου των γυναικών το 1893, η Φινλανδία το υιοθέτησε το 1906 και η Νορβηγία σταδιακά από το 1907 έως το 1913. Για να δούμε τα πράγματα στη σωστή τους διάσταση, ούτε το καθολικό δικαίωμα ψήφου των ανδρών ίσχυε σε όλες τις χώρες. Στη Νορβηγία, στην Ισπανία, στο Βέλγιο, στη Φινλανδία, στην Αυστρία, στη Σουηδία και στην Πορτογαλία κατοχυρώθηκε το 1910. Όμως την πρώτη δεκαετία του αιώνα οι οργανώσεις για τα δικαιώματα των γυναικών οργάνωναν συναντήσεις και συγκεντρώσεις για το δικαίωμα ψήφου. Η Κυριακή των Γυναικών, στις 21 Ιουνίου 1908, προσέκλυσε περίπου 250.000 άνδρες και γυναίκες σε μια συγκέντρωση στο Χάιντ Παρκ του Λονδίνου και τρεις εκ των πέντε ομιλητών ήταν άνδρες: ο Τζορτζ Μπέρναρ Σο, ο Κιρ Χάρντι, Σκοτσέζος συνδικαλιστής και πολιτικός, και ο Ίσραελ Ζάνγκουιλ, ένας δημοφιλής συγγραφέας και ηγετικός εβραίος σιωνιστής. Οι διαδηλωτές κάλεσαν την κυβέρνηση να κατοχυρώσει αμέσως το καθολικό δικαίωμα ψήφου των γυναικών. Όμως ο πρωθυπουργός Άσκουιθ αρνήθηκε την υιοθέτηση ενός τέτοιου νόμου. Οι διαμαρτυρίες των γυναικών για το δικαίωμα ψήφου, στις οποίες περιλαμβανόταν το σπάσιμο των παραθύρων της πρωθυπουργικής κατοικίας στην Ντάουνινγκ Στριτ 10, οδήγησαν σε σοκαριστικά υπερβολικές αντιδράσεις της αστυνομίας. Οι αστυνομικοί ξυλοκοπούσαν τις

γυναίκες, τις έριχναν στο έδαφος και τις κακοποιούσαν σεξουαλικά. Απαντώντας στο ερώτημα «Γιατί καθολικό δικαίωμα ψήφου για τις γυναίκες;» η ηγέτης του κινήματος Έμελιν Πάνκχερστ έλεγε: «Πρέπει να απελευθερώσουμε τον μισό ανθρωπινό πληθυσμό, τις γυναίκες, έτσι ώστε να βοηθήσουν να απελευθερωθεί ο άλλος μισός».³ Όμως ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος φίμωσε προσωρινά το κίνημα των γυναικών για το δικαίωμα ψήφου.

Η σταδιοδρομία της γεννημένης στην Πολωνία Μαρί Σκλοντόβσκα υπογράμμισε τις δυσκολίες τις οποίες βίωναν πολλές γυναίκες στις αρχές του 20ού αιώνα. Παρά το ταλέντο της στη χημεία και στη φυσική, η πολωνική νομοθεσία απαγόρευε την εγγραφή γυναικών στο πανεπιστήμιο. Το 1891 έφτασε στο Παρίσι, όπου πήρε πτυχίο φυσικής στη Σορβόνη. Το Πανεπιστήμιο της Κρακοβίας φρενάρισε την επιθυμία της να επιστρέψει στην Πολωνία για να διδάξει, όταν αρνήθηκε να την προσλάβει εξαιτίας του φύλου της. Ο φυσικός Πιερ Κιουρί, τον οποίο παντρεύτηκε, την έπεισε να αποκτήσει διδακτορικό στο Παρίσι. Η Μαρί, με τη στενή συνεργασία του Πιερ, ανέπτυξε τη θεωρία της ραδιενέργειας και ανακάλυψε το πολώνιο και το ράδιο. Το 1903 το Βασιλικό Ινστιτούτο προσκάλεσε τους Κιουρί στο Λονδίνο, όπου μίλησε ο Πιερ για την έρευνά τους· το φύλο της Μαρί δεν της επέτρεψε να μιλήσει.

Το ίδιο έτος το Νόμπελ Φυσικής απονεμήθηκε στον Ανρί Μπεκερέλ και στον Πιερ, οι οποίοι ανακάλυψαν πρώτοι την ακτινοβολία του ουρανίου, όχι όμως στη Μαρί. Οι διαμαρτυρίες του Πιερ υποχρέωσαν την επιτροπή του Νόμπελ να συμπεριλάβει και τη Μαρί. Στις 20 Απριλίου 1995 ο Γάλλος πρόεδρος Φρανσουά Μιτεράν ηγήθηκε μιας επίσημης τελετής για τη μεταφορά των λειψάνων του Πιερ και της Μαρί

από ένα κοιμητήριο κοντά στο Παρίσι στο Πάνθεον. Σύμφωνα με τον Μιτεράν, ο στόχος ήταν «να δείξουμε επιτέλους σεβασμό στην ισότητα γυναικών και ανδρών ενώπιον του νόμου αλλά και στην πραγματική ζωή».⁴ Ο Μπεκερέλ έλαβε το μισό βραβείο και οι Κιουρί το άλλο μισό· και οι τρεις αναγνωρίστηκαν για το έργο τους στη ραδιενέργεια. Μετά τον θάνατο του Πιερ σε ένα τραγικό δυστύχημα στον δρόμο το 1906, η Μαρί συνέχισε το έργο τους. Έγινε η πρώτη καθηγήτρια στη Σορβόνη, ιστορική εξέλιξη για το πανεπιστήμιο που ιδρύθηκε το 1257. Έλαβε ένα δεύτερο Βραβείο Νόμπελ (Χημείας) το 1911. Παρ' όλη την ευφυΐα της, ως γυναίκα βρέθηκε επανειλημμένα αντιμέτωπη με φραγμούς τόσο στην Πολωνία, τη γενέτειρά της, όσο και στη Γαλλία, ενώ αντιμετώπισε την ίδια συμπεριφορά στην Αγγλία και στη Νορβηγία. Η δική της συμπεριφορά αποκάλυψε τις δυσκολίες της ζωής της: «Το 1906, καθώς εγκαταλείπαμε οριστικά το παλιό εργαστήριο μας, στο οποίο ήμασταν πολύ ευτυχισμένοι, ήρθε η τρομερή καταστροφή η οποία μου στέρησε τον άνδρα μου και με άφησε να μεγαλώσω μόνη μου τα παιδιά μας και ταυτοχρόνως να συνεχίσω την έρευνά μας».⁵

Μια άλλη γυναίκα διαισθάνθηκε στις αρχές του αιώνα ότι έπρεπε να αποδεχθεί τον συνταγματισμό ως νέα μορφή διακυβέρνησης για την Κίνα. Ήταν η Τσισί, η Μαντσού χήρα αυτοκράτειρα, η οποία κυβερνούσε απολυταρχικά την Κίνα από το 1861. Μεταρρυθμιστές και επαναστάτες ζητούσαν συνταγματικές μεταρρυθμίσεις. Η Τσισί θεώρησε ότι, για χάρη του μέλλοντος της δυναστείας, η ίδια και η κυβέρνηση όφειλαν να ηγηθούν αυτής της διαδικασίας. Η Τσισί ανακοίνωσε ένα πρόγραμμα μεταρρυθμίσεων, σύμφωνα με το οποίο θα υιοθετούνταν κάθε χρόνο ένα συγκεκριμένο συνταγματικό μέτρο, μέχρι τη θεσμοθέτηση του συντάγματος το 1917.

**ΕΙΝΑΙ ΑΞΙΟΘΑΥΜΑΣΤΟ ΠΩΣ Ο ΣΟΠΑ ΚΑΤΑΦΕΡΝΕΙ ΝΑ ΚΑΛΥΨΕΙ
ΣΥΝΟΠΤΙΚΑ ΤΑ ΜΕΙΖΟΝΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΤΟΥ 20ου ΑΙΩΝΑ. ΧΟΙΚΕ**

****

Μέχρι το 1900 κανένας αιώνας στην Ιστορία δεν είχε γνωρίσει τον συνεχώς επιταχυνόμενο ρυθμό και την έκταση της αλλαγής του 20ού αιώνα. Οι επαναστατικές ανακαλύψεις, οι τεχνολογικές επινοήσεις, οι πολιτικές ανακατατάξεις και οι επιστημονικές πρόοδοι επέφεραν ριζικές αλλαγές σχεδόν σε όλες τις πλευρές της ζωής.

Χρησιμοποιώντας έναν ευρυγώνιο φακό που καλύπτει την Αφρική, τη Μέση Ανατολή, τη Ρωσία, την Ασία και τον Ειρηνικό, την Ευρώπη και την ήπειρο της Αμερικής, ο Σόπα καταγράφει τις σημαντικότερες εξελίξεις αυτού του αιώνα, από την κατάρρευση των αυτοκρατοριών ως την ανάδυση των αποσπαικιοποιημένων εθνικών κρατών, από την άνοδο της παγκοσμιοποίησης ως την αυγή της ψηφιακής εποχής.

Με χαρακτηριστικό, εκτός των άλλων, την έκρηξη της βίας που οδήγησε σε εκτοπισμό μεγάλων πληθυσμών, ο 20ός είναι ο «αιώνας του πρόσφυγα». Το ανά χείρας βιβλίο μάς προσφέρει μια πλούσια χρονολογική αφήγηση του πρόσφατου παρελθόντος μας και κυρίως μια πολύτιμη ιστορική οπτική για τον 21ο αιώνα.

Εκδόσεις ΨΥΧΟΓΙΟΣ
psychogios.gr

ΚΩΔ. ΜΗΧ/ΣΗΣ: 26386